

СПЕЦИАЛНА ЧАСТ

А. Защитени територии в Смоленска област:

А.1. Резервати в Смоленска област.

1. "Сосковчето" (до гр. Смолян) – **опазва се естествена вековна смърчова гора**

Резерват "Сосковчето" обхваща територия от 173 ха в землището на гр. Смолян. Създаден е през 1968 година с цел да се опазят естествена вековна смърчова гора, забележителен природен пейзаж, скални образувания, водопади и местообитания на редки растения най-известно от които е *родопският крем*. Срещат се мечка, сърна и благороден елен. Единични дървета са на възраст над 250-300 години. Надморската височина е от 1400 до 1700 метра. Преобладаващите площи са с много стръмен наклон. "Сосковчето" е достъпен от към северната си, горна граница до където достига черен път, отклоняващ се от асфалтовия път между м. Айше колак и връх Перелик. В резервата е изградена еко пътека "Каньонът на водопадите".

2. "Казаните" (с. Мугла) – **опазва се самобитна дива природа**

Резерват "Казаните" е разположен в землището на с. Мугла, по левия бряг на р.Мугленска на 20 км. от Девин и обхваща 161 хектара. Разположен е върху изключително стръмни терени с наклон от 36 до 45 градуса и надморска височина 950 – 1500 м. Създаден е през 1968 година с цел да се съхранят причудливи форми на природата и смесени гори от ела, черен бор, бук, смърч на възраст 80 – 100 години и характерните за тях флора и фауна. Името на резервата е свързано с местности в него – "Горни Казани" и "Долни Казани", представляващи отвесни урвести скали към леглото на реката с продълбани като казани вирове. Районът на резервата се характеризира с типично планински разчленен релеф, с големи възвишения, тесни планински клисури и стръмни склонове.

3. "Кастраклий" (с. Борино) – **опазва се естествена вековна гора от черен бор**

Резерватът "Кастраклий" е разположен северозападно от с.Тешел по поречието на Малка река и Кобилино бранище в землището на село Борино на надморска височина 1000 – 1200 м. Обявен е през 1968 година. Обхваща територията от 124 хектара. В него се съхраняват едни от най-запазените и неповлияни от човешката дейност гори от черен бор (терциерен реликт). Значителна част от тях са на възраст над 200 год. Отделни индивиди от черен бор достигат до 50 см. в диаметър и височина над 30 м. За резервата са характерни силно пресечен релеф и множество потоци. Флористичното разнообразие на защитената територия се допълва от наличието на 337 вида висши растения, сред които много редки, ендемични и реликтни видове. Това е дало основание на някои автори да го определят като *рефугиум* на терциерни и периглациални реликти. В резервата се срещат и разнообразни животни – мечки, благородни елени, сърни, диви свине, лисици и по-рядко диви котки, златки, белки и редица видове птици – глухар, лещарка, единични индивиди орли и соколи, ястреби и много пойни птици.

А.2. Поддържани резервати в Смоленска област.

1. "Момчиловски дол" (с. Момчиловци) – **опазва се естествена вековна черборова гора**

Поддържан резерват "Момчиловски дол" се намира в землището на с. Момчиловци. Създаден е през 1968 година с цел запазване на естествена вековна черборова гора за комплексно проучване на горската растителност и съобщества. Площта му е 31.1 ха. Средната му надморска височина е 1200 метра, източно и югоизточно изложение, много стръмен терен – от 30 до 36 градуса.

2. "Амзово" (до гр.Смолян) – **опазва се естествено находище на блатна ликоподиела**

Поддържан резерват "Амзово" е създаден през 1968 година с цел опазване на находището на редкия и защитен вид **блатен плаун (*Lycopodiella inundata* или *Licopodium inundatum*)**. Представлява блато в местността Амзово, в района на Смолянските езера и е с обща площ 0,3 ха.

3. "Шабаница" (с. Триград) – **опазва се вековна буково-смърчова гора**

Резерватът "Шабаница" (Старата гора) е обявен през 1956 г. и е разположен на стръмни терени по горното течение на Чаирска река, на около 40 км. югоизточно от с.

Триград, съвсем близо до границата с Гърция, на надморска височина от 1700 до 1800 м. Защитената територия обхваща 23 хектара и включва вековна буково-смърчова гора на възраст над 200 г. Отделни смърчови дървета надхвърлят възраст от 350 г. и височина от 35 м. Обитава се от благородния елен и глухаря. Единственият път, по който се стига до него, започва от разклона под с. Триград за ЗМ " Чаира". Дълъг около 15 км, той е труднопроходим.

А.3. Защитени местности в Смоленска област. Кои са. Къде се намират. Какво се опазва в тях.

1. **"Врача"** (с. Широка лъка) – **забележителен ландшафт, историческа местност с останки от крепост от времето на Второто българско царство**

2. **"Връх Средногорец"** (с. Полковник Серафимово) – **характерен ландшафт**
Историческа местност, наричат го още "Родопската шипка". На него се е състояла съдбоносната битка за България и Родопите на 21^{-ви} пехотен Средногорски полк през 1912 г под командването на полковник Владимир Серафимов.

3. **"Дълбок дол"** (с. Стойките) – **вековна елово-смърчово-букова гора**

4. **"Калето"** (с. Могилица) – **забележителен ландшафт, и древна крепост ползвана от траки и славяни**

5. **"Крепостта Градището"** (с. Широка лъка) – **забележителен ландшафт и останки от крепост от времето на деспот Слав**

6. **"Куцинско плато"** (с. Проглед) – **естествено находище на родопски крем**

7. **"Ливадите"** (с. Сивино) – **естествено находище на родопски крем**
Голямо естествено находище на родопски крем (*Lilium rhodopaeum Delip.*) в землището на с. Сивино. Мястото е тъй нареченото класическо находище, тъй като тук за пръв път е било намерено, а и след това описано това ендемично за нашата флора растение.

8. **"Лятна гора"** (с. Широка лъка) – **вековна смърчово-елова гора**

9. **"Момина вода – Ахматица"** (с. Момчиловци) – **характерен ландшафт и естествени смърчови гори**

10. **"Падала"** (с. Могилица) – **гора, местност с характерен пейзаж, обект на туризъм**

11. **"Поречието на р. Девинска"** (до гр. Девин) – **защитени и редки растителни и животински видове и забележителни скални форми и образувания**

Местността се намира западно от Девин на около 1 км западно от мястото, на което реката влиза в града. До нея води асфалтов път, който достига до басейновия комплекс с минерална вода в м. Струилица, оттам продължава като макадамова настилка, която след около 800 м преминава в пътека, следваща поречието на реката до м. Лъката. Районът представлява живописно ждрело с характерен ландшафт и интересни скални форми и образувания. Реката се разлива в множество меандри и красиви вирове с дълбочина от 2 – 3 метра. В границите на защитената местност има водопад с височина от около 30 – 40 метра. Районът се отличава с изключително растително многообразие. В него всяка година се провеждат практически занимания с ученици и студенти. Има находища на редица защитени, ендемични и реликтни видове, като родопски силивряк, снежно кокиче, костова тлъстига, румелийска жълтуга и др. В местността има естествени местообитания на дивата коза и видрата. В нея са намирани следи от мечка, благороден елен, диво прасе. Среща се лещарка, а по високите скали гнезди скален орел.

12. **"Рожен – Клубуч"** (с. Соколовци) – **характерен ландшафт, планински поляни с едноименния връх, обект на масов туризъм**

13. **"Света Неделя"** (до гр. Златоград) – **вековни дъбови гори**

14. **"Средните ливади"** (с. Орехово) – **обявена за запазването на вековни борови гори и живописен ландшафт (пейзаж)**

15. **"Триградското ждрело"** (с.Триград) – **красив природен комплекс,**

Пролом по течението на река Триградска на 1,5 км от с. Триград. Величествен и много красив кът от родната природа. Високите стени на ждрелото се издигат на 350 м височина. Буйната река се блъска в грамадните каменни блокове, образува бистри дълбоки вировете, изчезва при пещерата "Дяволското гърло", за да се появи след 500 метра като буен карстов извор. Триградското ждрело има дължина около 7 км, но същинската и най-интересна част е дълга едва 2 км. В продължение на милиони години търпеливо водите на малката родопска река Триградска са разтваряли, разрушавали и отнасяли мраморните скали. В началото на ждрелото, над старото легло на реката, която сега тече дълбоко под земната повърхност в пропастната пещера "Дяволското гърло", се издигат отвесни мраморни стени. В тях зият отворите на етажно разположени пещери с различна дължина. Докато в началото на ждрелото двете стени на бреговете са отдалечени една от друга до 300 м, то малко на север те се доближават до 100 м. В най-тясната част на ждрелото река Триградска отново се появява на повърхността и водите ѝ се разливат в бистри вировете и се спускат в пенливи бързеи и малки водопади. На източната страна на скалния венец на ждрелото, се намира пещерата "Харамийска". През енеолита пещерата е била обитавана от древните жители по тези места, като останки от пещерните им жилища могат да се видят в началото на пещерата. Тя все още не е благоустроена, но за смелчаците местният пещерен клуб организира разглеждане на пещерата - едно изключително преживяване. Влизането става само с водачи и алпинистка екипировка, тъй като входът се намира на 20 м над пътечката водеща до пещерата, а се излиза чрез спускане на туристите от височина 42 м, "на рапел" (с въже) в огромната пещерна зала.

Една от забележителностите на Защитената местност "Триградско ждрело" е **пропастната пещера "Дяволското гърло"**. Водите на река Триградска се всичат в наклонените на север мрамори и чрез поредица от водопади попадат в най-голямата зала на пещерата - Бучащата зала. Дължината на залата е 110 м., ширината ѝ е до 40 м., а височината ѝ достига до 36 м. От тук водите на реката оформят галерия, широка до 5 м. и с променяща се височина. Бучащите водопади се редуват и поставят на изпитание смелостта на всеки, който дръзне да проникне в този страховит свят. На 380 м. от входа на "Дяволското гърло" водите на подземнотечащата река се губят в сифон - галерия, изпълнена с течаща вода. Дължината на сифона е повече от 150 м., а след него по 60 метрова галерия подземната река напуска пещерата и излиза отново на повърхността. Част от пещерата "Дяволското гърло" е благоустроена и е отворена за посещение през цялата година. Десетките прожектори, стотиците стръмни железни стъпала и висящите пътеки правят суровия подземен свят привлекателен, а преживяването е незабравимо.

16. "Турлата" (с. Широка лъка) – забележителен ландшафт

17. "Чаирите" (с. Триград) – вековна гора и красив пейзаж

Разположена е в землището на с. Триград, на надморска височина от 1700 до 1800 м. Обявена е с цел опазване на вековни гори и красиви пейзажи. Включва и разположените сред вековни гори свлачищни езера в долината на р. Чаирдере, в горното течение на р. Вьча. Една от забележителностите на Чаирите е "**пияната гора**". Това са бавно движещи се почвени пластове и разположени под тях различни по форма и по големина скални късове, създаващи условия за накланянето на 70 – 80 годишни иглолистни дървета в различни посоки.

18. "Чернока" (с. Солища) – вековна гора от черен бор и скални образувания

А.4. Природни забележителности в Смоленска област. Кои са. Къде се намират. Какво се опазва в тях. Как изглеждат по-популярните от тях.

1. "Бориковската пещера" (с. Моголища) – пещера

2. "Буйновско ждрело" (с. Буйново) – ждрело на р. Буйновска

Ждрелото е разположено от двете страни на Буйновска река, приток на р. Вьча. Скоро след разклона при с. Тешел скалите се стесняват над Буйновска река, формирайки величествено ждрело, като на места мраморните му стени се издигат на височина до 350 м.. Буйните планински води са прорязали варовитите скали, създавайки неповторим с красотата си кът в Родопите. Дължината на ждрелото е около 7 км. Най-красиво и интересно е в северния край, където разстоянието между скалните венци е едва няколко метра. Отвесните скали са толкова близо, че оставят впечатление, че може да прескочите отсреща. Мястото, където скалите почти се допират е наречено от местното население "Вълчия скок". Жителите на съседното село Ягодина разказват, че на това

място зимно време прескачат изгладнелите вълчи глутници, за да нападнат кошарите им. На различна височина над реката се виждат входовете на много пещери. Ждрелото е обявено за природна забележителност през 1971г. Част от Буйновското ждрело е една от най-красивите български пещери – **Ягодинската пещера**. Това е най-дългата пещера в Родопите. Намира се в каньоновидната долина на р. Буйновска, на 2 км западно от село Ягодина. Ягодинската пещера е сложна триетажна система с обща дължина надхвърляща 6500 м. Галериите на пещерата са украсени с различни калцитни образувания – на места от свода се спускат сталактити – цевични, луковични, мечовидни, морковидни. Изящни “завеси” покриват стените, а по пода могат да се наблюдават синтрови джобчета и езера, разположени стъпаловидно и отделени едно от друго с тънки прегради. Тук-там в тях блестят пещерни бисери. Пещерата е била обитавана през енеолита, бронзовата и желязната епоха. Свидетелство за това са следите от жилища и многобройните останки от оцветени в жълто, червено и черно глинени съдове.

3. “Градище” (с. Славейно) – **скални образувания**

4. “Гюмбертията” (с. Белица) – **водопад**

Намира се на р. Белишка в землището на с. Белица, на надморска височина 1200 м. Височината на пада е 5 м.

5. “Дуплево” (с. Орехово) – **водопад**

Намира се в землището на с. Орехово на 950 м.н.в. Височината на пада е 20 м.

6. “Дяволския мост и водопада” (с. Борино) – **скални образувания и водопад в местността “Хайдушки дол” в землището на с. Борино**

Интересно и красиво скално образувание. Това е скален мост, дълъг 8-10м, с дебелина 2-3 м и височина 30м. Скалите, на които се опира са отвесни. Предание, че само дявол може да мине по него дава името му. Наблизо е и водопадът.

7. “Костен камък” (с. Орехово) – **водопад**

Намира се в землището на с. Орехово на 1200 м.н.в. Височината на пада е 30 м.

8. “Момата” (с. Широка лъка) – **скално образувание,**

На около 2 км северозападно от с. Широка лъка, в дясно от шосето за гр. Девин, самотно се издига причудлива скала, която местното население нарича Момата. И наистина, гледана отдалеч, тя наподобява стройна женска фигура с хурка в ръка. За тази скала хората от Широка лъка са създали легенда за красавицата Каня, която се превърнала в камък, за да не предаде вяра и чест на похитителите. В същност образуването на Момата е свързано с ерозията и с действието на външните земни сили. Поради вертикалната и хоризонталната цепителност на риолита водите постепенно разрушили околните скали и останала да стърчи само Момата (скалата е висока около 6 м).

9. “Настанска могила” (с. Настан) – **скално образувание**

Скално образувание в землището на с.Настан. Представлява скален гребен, чийто край наподобява хобот на слон. Намира се на надморска височина 750 м.

10. “Невястата” (до гр. Смолян) – **скално образувание**

11. “Сарийска чука – Главата” (с. Широка лъка) – **скално образувание**

Интересното скално образувание се намира в близост до с.Широка лъка, по горския път за с.Кукувица, на 100м от шосето. Погледнат от източната му страна, скалният блок има формата на човешка глава в профил. Камъка има височина 7 метра и ширина 5 метра.

12. “Свети Дух” (с. Манастир) – **водопад**

13. “Скакалото” (с. Орехово) – **водопад**

Намира се в землището на с. Орехово. Височината на пада е 30 м.

14. “Смолянски водопад” (гр. Девин) – **водопад**

Намира се на р. Крива река край Смолян на надморска височина 1000м. Височината на пада е 20 м. Водопадът е част от изградена еко-пътека, започващ а от резерват “Сосковчето”.

15. “Смолянските езера” (гр. Смолян) – **езера**

Планински езера в землището на Смолян. Обявена с цел да бъде запазен чудният пейзаж около езерата и характерната за тях растителност и животински свят. Те са обект на активен отдих и туризъм.

16. "Строилски дол" (до гр. Девин) – **водопад**

Намира се на р. Стоилски дол, край Девин на надморска височина 1000м. Височината на пада е 3 метра.

17. "Улцата" (с. Могилица) – **пещера в местността "Сините вирове"**

18. "Чудните мостове – Еркюприя" (с. Орехово) – **естествен каменен мост**

Естествени скални мостове по течението на река Еркюприйска в землището на с. Орехово. Трите скални моста се намират в непосредствена близост до старата туристическа хижа "Чудните мостове". Големият мост е висок 40 м и широк 35 м, с 15 м дебел мраморен свод. На около 60 м от него се намира вторият по-малък мост с дължина 60 м, а още по-надолу на 1,5 км по течението на реката се намира третият мост – най-малкия. До "Чудните мостове" се стига по третокласен автомобилен път, който се отклонява от шосето Асеновград – Смолян.

Б. Природни обекти в Родопите, защитени по международното законодателство

Б.1. Биосферни резервати в Родопите. Кои са. Къде се намират. Какво се опазва в тях.

1. **"Дупката"** (с. Фотиново, община Батак) – **виж в Обща част тема Б.1./12**
2. **"Купена"** (до гр.Пещара) – **виж в Обща част тема Б.1./13**
3. **"Мантарица"** (до гр. Ракитово) – **виж в Обща част тема Б.1./14**
4. **"Червената стена"** (с. Бачково) – **виж в Обща част тема Б.1./17**

Б.2. КОРИНЕ – биотопи в Смоленска област.

В България са определени 165 места от международно значение в мрежата "КОРИНЕ - биотопи" (**виж в Общата част тема Б.5.**), от тях две се намират в Смолянска област. Те са:

1. **Триградски карст** (до с. Триград) 18 389 ха (код на мястото: F00004100)
2. **Девин** (около гр. Девин) 2319 ха (код на мястото: F00004200)

Б.3. Орнитологично важни места в Смоленска област.

В България са определени 114 орнитологично важни места с международно значение (**виж в Общата част тема Б.4.**), от тях 4 се намират в Смолянска област. Те са: **Западни Родопи** (код на мястото: **BG063**), **Добростан** (код на мястото: **BG073**), **Персенк** (код на мястото: **BG105**) и **Триград – Мурсалица** (код на мястото: **BG113**).

1. Западни Родопи (код на мястото: BG063)

Площта на мястото е 125677,58 ха. То включва по-високата част на Западните Родопи с най-представителните псевдо-бореални иглолистни гори, уникални за Европа. Северната граница следва линията Велинград- Ракитово - Батак - Пещера. Най-голяма площ заемат горите от бял бор, следвани от смърча. По малки по площ са еловите и буквите гори. Срещат се също гори от черен бор и издънкови гори от горун, трепетлика и зимен дъб. Около 10% от територията е заета от открити пространства – пасища и ливади с преобладаване на обикновена полевица, картъл и др., както и на храсталачни съобщества. На територията попадат 3 големи язовира – Доспат, Широка поляна и Голям Беглик, както и стотици малки торфища.

В Западните Родопи са установени са 130 вида птици, основно гнездящи, от които 21 са включени в Червената книга на България. От срещаните се видове 43 са от европейско природозащитно значение. Мястото осигурява подходящи местообитания за 26 вида, включени в приложение 2 на Закона за биологичното разнообразие, за които се изискват специални мерки за защита. Западните Родопи поддържат най-многочислената популация на глухаря (*Tetrao urogallus*) в България. Те са едно от най-ценните места в страната от значение за Европейския съюз за опазването на този вид, както и на лещарката (*Bonasa bonasia*), врабчовата кукумявка (*Glaucidium passerinum*), пернатоногата кукумявка (*Aegolius funereus*), козодоя (*Caprimulgus europaeus*), черния кълвач (*Dryocopus martius*), белогърбия кълвач (*Dendrocopos leucotos*) и на осояда (*Pernis apivorus*). Територията е една от най-значимие в Европа за опазване популациите на червеногръдката (*Erithacus rubecula*), чинката (*Fringilla coelebs*), белогушия дрозд (*Turdus torquatus*), коса (*Turdus merula*), жълтоглавото кралче (*Regulus regulus*) и черноглавото коприварче (*Sylvia atricapilla*).

Заплахите за орнитологично важното място са следните. Западни Родопи граничат от север с гъсто населени райони и областни центрове. В непосредствена близост се

намират много села, махали и малки градове. Естествените гори са застрашени от прекомерната експлоатация на горски ресурси извън малкото защитени територии, както и от повсеместни незаконни сечи. Това снижава качествата на горските екосистеми, нарушава естествения воден баланс в целия район и предизвиква ерозионни и свлачищни процеси. Съществуващите язовири и водохващания също допринасят за сериозни нарушения на водния баланс. Реализирането на инвестиционни проекти за изграждане на множество малки ВЕЦ по поречията на планинските реки допълнително увеличават отрицателното въздействие върху водния баланс в Западните Родопи. В района е регистрирано и умишлено предизвикване на пожари в горите с цел търговия с дървесина. Премахването на старите умиращи дървета и тези с хралупи, ограничава значително възможностите на кълвачите и совите да намират подходящи места за гнездене и храна. Развитието на ски туризма е най-сериозната заплаха, както за горите, така и за субалпийските местообитания. Мащабен проект за изграждане на ски комплекс и поддържащи съоръжения в района на Сюткя ще предизвика широкообхватно унищожаване на горски местообитания. Строителни дейности, свързани с развитието на туристическата инфраструктура предизвиква нарушаване и унищожаване на ценни местообитания в лесно достъпните райони. Такъв процес е стартирал вече в района на язовир Доспат. Естествената сукцесия на горите във високопланинските ливади е застрашаващ фактор за гнездящите там птици, както и за грабливите птици, използващи тези територии за хранене. Преки заплахи за птиците са браконьерството (вземането на малки и на яйца от гнездата на грабливите птици, отстрелване на грабливи птици и сови, използване на капани), скалното катерене, движението с моторни превозни средства извън пътищата (включително т.нар. "off road") и други.

Около 11% от територията на Западни Родопи е поставена под законова защита. Тук попадат 31 защитени територии – 4 резервата, един поддържан резерват, 22 защитени местности и 4 природни забележителности. Резерватите "Дупката", "Купена", "Мантарица" и "Беглика" са на територията на орнитологично важното място "Западни Родопи". През 1998 г. около 96% от територията е определена за КОРИНЕ място, поради европейското ѝ значение за опазването на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици.

2. Добростан (код на мястото: BG073)

Площта на орнитологично важното място Добростан е 83615,52 ha. То се намира в Средните Родопи и носи името на едноименния планински рид. Територията обхваща и няколко съседни рида – Белочерковски рид, Кръстова гора, Черни рид и рида Чуката. На север Добростан граничи с Горнотракийската низина, като границата преминава над град Асеновград, селата Червен, Долнослав, Орешец, Тополово, Новаково, Узуново и Паничково. От запад за естествена граница служат долините на река Чепеларска и Манастирска река, а от юг Давидковска река, река Арда и язовир Кърджали. Източната граница на мястото е по реките Боровица и Яйлъдере. Добростан е средно- и високопланинска територия със сложен ридов релеф, прорязан от речни долини. В геоложки аспект планината е изградена от метаморфни скали – гнайси, шисти, амфиболити, мрамори и гранити, върху които лежат палеогенски вулканити и седименти. Най-голяма площ от територията заемат горските местообитания предимно от широколистни, иглолистни и смесени гори. В по-ниските части добре изразен е пояса на ксеротермните гори от космат и виргилиев дъб с представители на кленовите, също и гори от сребролистна липа. Без изключения тези гори имат издънков произход. На по-високите части са разпространени смесените ксеромезофилни и мезофилни гори от мизийски бук, горун, обикновен габър и воден габър, както и най-големият защитен масив от черен бор в страната. Над тях се срещат групи на цар-борисовата ела. В южните части се срещат гори от обикновен бук и иглолистни гори от бял бор и смърч. Смърчовите гори покриват и връх Преспа – най-високата точка в Добростан с около 2000 м.надм.в. По заравнените била и по склоновете има открити пространства – ливади, пасища с ксеромезофилна тревна растителност. Голям е процентът и на площите с храстови съобщества. Сред естествените местообитания са разпръснати земеделски земи, създадени на мястото на гори от мизийски бук и горун. В Добростан се срещат над 100 вида енедмични растения.

В орнитологично важното място са установени 149 вида птици, от които 28 са включени в Червената книга на България. От срещаните се видове 60 са от европейско природозащитно значение. Мястото осигурява подходящи местообитания за 46 вида, включени в приложение 2 на Закона за биологичното разнообразие, за които се изискват специални мерки за защита. Добростан е мястото в България където се счита, че все още гнезди с най-многочислена популация белошипата ветрушка (*Falco naumanni*), която е

застрашена от изчезване в света. Той е от световно значение като представителен район за Средиземноморския биом. Пет биомно-ограничени вида, характерни за този биом, се срещат в Добростан - планински кеклик (*Alectoris graeca*), черноглава овесарка (*Emberiza melanocephala*), скална зидарка (*Sitta neumayer*) и червеногушо коприварче (*Sylvia cantillans*). Районът е от световно значение и за царския орел (*Aquila heliaca*). Във високите части на планината се срещат видове, характерни за иглолистните гори, като лещарката (*Bonasa bonasia*), глухаря (*Tetrao urogallus*) и белогърбия кълвач (*Dendrocopos leucotos*). Добростан е едно от най-важните места в страната от значение за Европейския съюз за 12 вида птици, тъй като поддържа значим гнездови популации на египетския лешояд (*Neophron percnopterus*), скалния орел (*Aquila chrysaetos*), царския орел, осояда (*Pernis apivorus*), орела змияр (*Circaetus gallicus*), сокола скитник (*Falco peregrinus*), белошипата ветрушка, лещарката, глухаря, бухала (*Bubo bubo*), козодоя (*Caprimulgus europaeus*) и белогърбия кълвач. Районът е и един от най-важните в Европа за опазването на керкенеца (*Falco tinnunculus*), чухала (*Otus scops*) и зеленогушата овесарка (*Emberiza cirulus*). Поддържа също значими гнездови популации на черния щъркел (*Ciconia nigra*), белоопашатия мишелов (*Buteo rufinus*), малкия орел (*Hieraaetus pennatus*), черния кълвач (*Dryocopus martius*), сирийския пъстър кълвач (*Dendrocopos syriacus*), средния пъстър кълвач (*Dendrocopos medius*), горската чучулига (*Lullula arborea*), червеногърбата сврачка (*Lanius collurio*) и сивия кълвач (*Picus canus*).

Заплахите за орнитологично важното място са следните. Природата на района е под въздействието на горско-стопански и земеделски дейности, а също така и на туризма и ползването на водите. Горите са застрашени от интензивните сечи в старите широколистни и иглолистни гори, паша, умишлени палежи и залесяване с нетипични за района видове. На места има почвена ерозия предизвикана от нецелесъобразно управление на горите. Горските пасища са обект на разораване и постепенно облесяване. Изгарянето на хвойната води до унищожаване на характерни местообитания. Пашата се осъществява в близост до селищата. Отдалечените пасища не се използват пълноценно, поради намаления брой селскостопански животни в сравнение с миналото. По тази причина, както и поради частичното обезлюдяване на района част от ливадите и пасищата биват изоставени, което води до смяна на растителните съобщества и влошаване качествата на важни за птиците местообитания. Изсичането на гори по поречията на планинските реки, както и изграждането на малки ВЕЦ нарушава цялостния воден баланс и има отрицателно въздействие върху обширни територии в Добростан. Преки заплахи за птиците са браконьерството (отнемането на малки и на яйца от гнездата на грабливите птици, отстрелване на дневни и нощни грабливи птици, използване на капани и примки), скалното катерене, движението с моторни превозни средства извън пътищата (включително т.нар. "off road") и други. Независимо, че територията е слабо населена, тя е една от предпочитаните туристически дестинации в Западни Родопи, особено за специализирания пещерен и алпийски туризъм. Добростан е обект на сериозни инвестиционни намерения за развитие на добива на енергия от възобновими източници – чрез ветроенергийни паркове и малки ВЕЦ. Изграждането на ветроенергийни паркове ще възпрепятства свободното движение на птици, особено на грабливите птици, в значителна степен ще ограничи достъпа им до подходящи местообитания. Ветрогенераторите ще предизвикат висока смъртност на птици. Изграждането на мини ВЕЦ-ове би нарушило общия воден баланс на територията, ще ограничи предвижването на рибата и ще окаже отрицателно влияние върху хранителната база на черния щъркел. Потенциална заплаха за мястото е развитието на мащабни комплекси и съоръжения за масов туризъм.

В границите на ОВМ Добростан са включени 14 защитени територии - 7 природни забележителности, 5 защитени местности, един поддържан резерват и един резерват. Защитените територии обхващат само 4.3% от Добростан и са обявени с цел опазване на ландшафти, иглолистни гори, скални образувания или местообитания на редки растителни и животински видове. Резерватът "Червената стена", който се намира в мястото е обявен за биосферен резерват. Около 57% от територията на Добростан попада в Корине място, определено през 1998 г., поради европейското му значение за опазването на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици.

3. Персенк (код на мястото: BG105)

Площта на орнитологично важното място Персенк е 15677,46 ha. То се намира в централната част на Западни Родопи между реките Въча и Чепеларска. Обхваща високопланинските територии на ридовете Чернатица и Персенк, както и част от Белочерковски рид на север. Западната граница преминава по склоновете в землищата

над селата Чуруково, Лясково и Брезе, южната над долината на Широколъшка река, а източната над Зорница, Студунец и Орехово до Ситово и Лилково на север. Около 70% от територията е покрита с гори, предимно от смърч, по-малко широколистни и смесени. Има също пасища, обработваеми площи и храсталачни съобщества. Тревните местообитания са много разнообразни, но преобладават мезофитните, ксеромезофитните и ксеротермните тревни съобщества.

Персенк е едно от най-важните места в страната от значение за Европейския съюз за гнездящите тук скален орел (*Aquila chrysaetos*), трипръст кълвач (*Picoides tridactylus*), сив кълвач (*Picus canus*) и глухар (*Tetrao urogallus*). Черният кълвач (*Dryocopus martius*) и осоядът (*Pernis apivorus*) също имат представителни гнездови популации в района.

Заплахите за орнитологично важното място са следните. Персенк се намира сред сравнително гъсто населени райони на общински и областни центрове. Природата му силно се влияе от горско-стопанските дейности, но също така и от туризма и ползването на водите. Горите са застрашени от прекомерна експлоатация на горски ресурси, както и от незаконни сечи. Те водят до силно снижаване на качествата на горските екосистеми, нарушават естествения воден баланс в района и предизвикват ерозионни и свлачищни процеси. Инвестиционни намерения за изграждане на множество малки ВЕЦ по поречията на планинските реки допълнително ще увеличат отрицателното въздействие върху водния баланс в територията. Премахването на старите умиращи дървета и тези с хралупи, ограничава значително възможностите на кълвачите и совите да намират подходящи места за гнездене и храна. Пожарите в иглолистните гори и опожаряването на хвойната предизвикват разрушаване на местообитанията. Районът е предпочитана туристическа дестинация. Развитието на ски туризма е най-сериозната заплаха, както за горите, така и за високопланинските местообитания. Развитието на туристическата инфраструктура предизвиква нарушаване и унищожаване на ценни местообитания. Преки заплахи за птиците са браконьерството (отнемането на малки и на яйца от гнездата на грабливите птици, отстрелване на дневни и нощни грабливи птици, използване на капани и примки), катерачеството, движението с моторни превозни средства извън пътищата (включително т.нар. "off road") и други. Високопланинските части на Персенк са обект на сериозни инвестиционни намерения за развитие на добива на енергия от възобновими източници – чрез ветроенергийни паркове и малки ВЕЦ. Изграждането на ветроенергийни паркове би възпрепятствало свободното придвижване на птици, особено на грабливите птици, и в значителна степен би ограничило достъпа им до подходящи местообитания. Те биха могли да предизвикат и директни сблъсъци и загиване на птици, както и разпокъсване и загуба на ценни местообитания.

По-малко от 1% от територията на Персенк е поставена под законова защита съгласно националното природозащитно законодателство. Това са една защитена местност и две природни забележителности. Орнитологично важното място включва КОРИНЕ място "Персенк", определено през 1998 г., поради европейското си значение за опазването на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици.

4. Триград – Мурсалица (код на мястото: BG113)

Площта на орнитологично важното място Добростан е 55327,31 ha. То е разположено в централната част на Западни Родопи на юг от град Девин и западно от град Смолян. Обхваща водосборния басейн на река Въча (реките Широколъшка, Мугленска, Буйновска и др.), рида Мурсалица и част от Виденишкия дял. Южната граница съвпада с държавната граница с Гърция. На изток достига до Смолян, на запад до землищата на селата Борино, Змеица, Чавдар и Буйново, а на север обхваща долината на река Въча до село Стоманево. Територията има средно- и високопланински характер. Районът е карстов със субстрат от мрамори и риолити. Основни хабитати тук са горите, скалните комплекси, ливадите, пасищата и реките. Горите покриват около 70% от територията, най-голяма част от които са иглолистните гори, основно от смърч, но на някои места – от бял бор и смесени иглолистни гори. Едни от най-ценните стари гори са тези от черен бор и ела. Малки територии са заети от широколистни гори от мизийски бук, а също и смесени гори от мизийски бук и воден габър. Най-компактните широколистни гори заемат северната част на мястото. В мястото попадат Буйновското и Триградското ждрела с обширни скални комплекси. Тревните местообитания са много разнообразни. Единствената пълноценна субалпийска зона в Западните Родопи се намира в района на връх Перелик (2192 м.).

В Триград-Мурсалица се срещат общо 141 вида гнездящи птици, като 68 от тях са застрашени или уязвими и са обект на мерки за опазване на техните местообитания. Двадесет вида са вписани в Червената книга на България. От европейско

природозащитно значение са 55 вида, като световно застрашени са 3 вида (ливадният дърдавец, ловният сокол и белошипата ветрушка). Останалите видове са с благоприятен природозащитен статус, но концентрирани в Европа, поради което опазването им е от съществено значение. Мястото осигурява подходящи местообитания за 37 вида, включени в приложение 2 на Закона за биологичното разнообразие, за които се изискват специални мерки за защита. Територията е една от най-важните в страната от значение за Европейски съюз за опазване на скалния орел, сокола скитник (*Falco peregrinus*), ловният сокол (*Falco cherrug*), сивия кълвач (*Picus canus*), глухаря, лещарката и черния кълвач. Триград-Мурсалица е едно от най-важните места в Европа за опазване на значими популации на жълтоглаво кралче (*Regulus regulus*).

Заплахите за орнитологично важното място са следните. Триград-Мурсалица е разположен между държавната граница на юг и населени територии на север и особено на изток, където граничи с областния център Смолян. Районът силно се влияе от горско-стопански дейности, както и от полването на водите и от туризма. Горите са застрашени от интензивни сечи, както и браконьерски сечи извън строго защитените територии. Това води до промени в качествата и функциите на горските екосистеми, нарушава естествения воден баланс на целия регион и предизвиква ерозионни и свлачищни процеси. Премахването на старите полумъртви дървета и тези с хралупи, ограничава значително възможностите на кълвачите и совиците да намират подходящи места за гнездене и храна. Инвестиционни намерения за изграждане на голям язовир на река Вьча и множество малки ВЕЦ по поречието на планинските реки допълнително ще увеличат отрицателното въздействие върху водния баланс на Триград-Мурсалица. Районът е едно от най-предпочитаните за туризъм места в Западните Родопи, включително за пещерен и алпинизъм. Специализираните типове туризъм са фактор за значително безпокойство на гнездящите по скалите птици, заради катерачеството, концентрацията на много хора при скалните масиви и силния шум, причиняван от техните дейности. През последните години безпокойство на птиците се предизвиква и от изграждането на еко-пътеки, несъобразени с гнездовищата на птиците. Ловът и браконьерството са широко застъпени практики в района.

Само 3% от територията на Триград-Мурсалица е поставена под законова защита съгласно националното природозащитно законодателство, което включва 3 резервата, един поддържан резерват и 5 защитени местности. Резерватите "Кастракли", "Сосковчето" и "Казаните" са обявени през 1968 г. за опазване на девствени гори от смърч, ела, бук, бял и черен бор, красиви ландшафти и водопади. През 1986 г. е обявен резерват "Шабаница" с цел опазване на стара буково-смърчова гора. Около 64% от територията на Триград-Мурсалица се припокрива с КОРИНЕ места, определени през 1998 г., поради европейското им значение за опазването на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици.

В. Защитени видове в Средни и Западни Родопи. Представители.

В.1. Защитени растения разпространени в Средни и Западни Родопи. Примери. Особености. Разпознаване по снимка.

Блатен плаун (*Lycopodiella inundata*)
Венерин косъм (*Adiantum capillus-veneris*)
Венерина обувка/пантофка (*Cypripedium calceolus*)
Двурога пчелица (*Ophrys cornuta*)
Жълта тинтява (*Gentiana lutea*)
Златиста кандилка (*Aquilegia aurea*)
Кръглолистна росянка (*Drosera rotundifolia*)
Нарцисоцветна съсънка (*Anemone narcissiflora*)
Обикновен тис (*Taxus baccata*)

Петковия (*Petkovia orphanidea*)
Планински божур (*Trollius europaeus*)
Родопска горска майка (*Lathraea rhodopea*)
Родопски крем (*Lilium rhodopaeum*)
Родопско лале (*Tulipa rhodopea*)
Родопско омайниче (*Geum rhodopaeum*)
Силивряк (*Haberlea rhodopensis*)
Снежно кокиче (*Galanthus nivalis*)
Халерово котенце (*Pulsatilla halleri*)
Черноморска ведрица (*Fritillaria pontica*)

Блатен плаун – за неговото опазване е обявен поддържан резерват "Амзово".

Венерин косъм (*Adiantum capillus-veneris*) – Отглежда се и като декоративно растение, но диворастващо в природата е рядко и защитено.

Венерина обувка/пантофка (*Cypripedium calceolus*) – Това е най-едрата и според някои най-красива българска орхидея, среща се само в биосферния резерват "Червената стена" (до Бачково).

Двурога пчелица (*Ophrys cornuta*) – Също много красиво цвете от семейството на орхидеите, известна е още и под името **пчела-гълъб**, тъй като в профил цветът ѝ прилича на гълъб, а когато се гледа отпред окраската на цвета ѝ наподобява пчела. Последното е приспособление за привличане на насекоми опрашители.

Кръглолистна росянка (*Drosera rotundifolia*) – Любопитно при това растения е, че е едното от двата вида насекомоядни растения, разпространени в България. Другия насекомояден вид растение е **Балканската петлюга (*Pinguicula balcanica*)**. За разлика от типичните растения, те се хранят хетеротрофно – с дребни насекоми.

Обикновен тис (*Taxus baccata*) – Това иглолистно дърво е сред най-бавно растящите, но най-дълго живеещите видове. Намирани са отделни екземпляри на възраст от 3000 - 4000 години. При него е интересно, че и листата, и дървесината са силно отровни, единствено малките червени месести обвивки на семената му са ядливи от животните. Тъй като расте много бавно, неговата дървесина освен отровна е и изключително здрава. Видът е терциерен реликт, т.е. срещал се е на Земята и през терциера и се е запазил до днес непроменен. Използва се и като декоративен вид в паркове и градини.

Родопска горска майка (*Lathraea rhodopea*) – Това е паразитно растение по корените на дървесни видове. То е напълно без хлорофил и не фотосинтезира, което не му пречи да е забележително и красиво когато цъфти. Растението е бледо розово-лилаво на цвят. Както може да се предположи от наименованието му то се среща в гори. Има го в биосферния резерват "Червената стена", но и на други места в Родопите.

Родопски силивряк (*Haberlea rhodopensis*) – Той също е терциерен реликт, преживял е ледниковия период и е оцелял. Тревисто растение е с красиви нежни бледо розово-лилави до бели цветове. Способността му да устоява на суша е феноменална. Въпреки че не е пустинен обитател, силиврякът е световен рекордьор в това отношение. Ботаниците са установили, че той може да преживее 31 месеца изсушен в хербарий, след което при овлажняване започва отново да се развива нормално. Ето защо, когато учените от ботаническите градини по света се обръщат към българските си колеги да им изпратят силивряк, те получават не семена, както се постъпва в такива случаи, а хербаризирани растения. Разпространен някога по цяла Европа, днес той се среща само в Стара планина, Средна гора, Родопите и Тракийската низина.

Халерово котенце (*Pulsatilla halleri*) – Изключително красиво растение с много интересни цветове. Отвътре венчелистчетата са розово-цикламени, а отвън са покрити с дълги гъсти копринено нежни власинки. Те дават името му "котенце", тъй като докосването до тях е като погалване на коте.

Г. Видове от Червената книга, разпространени в Средни и Западни Родопи.

Г.1. Растения от Червената книга, разпространени в Средни и Западни Родопи.
Примери. Особенности. Разпознаване по снимка.

Алпийски повет (*Clematis alpina*)

Черноморска ведрица (*Fritillaria pontica*)

Блатен плаун (*Lycopodiella inundata*)

Блатно кокиче (*Leucosium aestivum*)

Венерин косъм (*Adiantum capillus-veneris*)

Венерина обувка/пантофка (*Cypripedium calceolus*)

Жешля/планински явор (*Acer heldreichii*)

Жълта тинтява (*Gentiana lutea*)

Златиста кандилка (*Aquilegia aurea*)

Кръглолистна росянка (*Drosera rotundifolia*)

Нарцисоцветна съсънка (*Anemone narcissiflora*)

Обикновен тис (*Taxus baccata*)

Петковия (*Petkovia orphanidea*)

Пирински чай (*Sideritis scardica*)

Планински божур (*Trollius europaeus*)

Родопска горска майка (*Lathraea rhodopea*)

Родопски крем (*Lilium rhodopaeum*)

Родопско крайснежно звънче (*Soldanella rhodopaea*)

Родопско лале (*Tulipa rhodopea*)

Родопско омайниче (*Geum rhodopaeum*)

Силивряк (*Haberlea rhodopensis*)

Снежно кокиче (*Galanthus nivalis*)

Халерово котенце (*Pulsatilla halleri*)

Г.2. Животни от Червената книга, разпространени в Средни и Западни Родопи. Примери.

Г.2.1. Земноводни от Червената книга, разпространени в Смоленска област.

Г.2.2. Влечуги от Червената книга, разпространени в Смоленска област.

Г.2.3. Птици от Червената книга, разпространени в Смоленска област.

Г.2.4. Бозайници от Червената книга, разпространени в Смоленска област.

Д. Ендемити, разпространени в Средни и Западни Родопи.

Д.1. Балкански ендемити в Средни и Западни Родопи. Представители.

Сред висшите растения пример за **балкански ендемити** от Западните и Средните Родопи са:

Балканска петлюга (*Pinguicula balcanica*)

Бяла мура (*Pinus peuce*)

Жешля/планински явор (*Acer heldreichii*)

Жълт равнец (*Achillea clypeolata*)

Златиста кандилка (*Aquilegia aurea*)

Петковия (*Petkovia orphanidea*)

Пирински чай (*Sideritis scardica*)

Родопска горска майка (*Lathraea rhodopea*)

Родопски крем (*Lilium rhodopaeum*)

Силивряк (*Haberlea rhodopensis*)

Цар-борисова ела (*Abies borisi-regis*)

Д.2. Български ендемити в Средни и Западни Родопи.

Сред висшите растения пример за **български ендемити** от Западните и Средните Родопи са:

Родопско крайснежно звънче (*Soldanella rhodopea*)

Родопско лале (*Tulipa rhodopea*)

Родопско омайниче (*Geum rhodopaeum*)

Е. Реликти, разпространени в Средни и Западни Родопи.

Сред висшите растения пример за **реликти** от Западните и Средните Родопи са:

Жълта каменоломка (*Saxifraga aizoides*)

Лаврово бясно дърво (*Daphne laureola*)

Македонска каменоломка (*Saxifraga ferдинандii-coburgi*)

Пълзяща гудиепа (*Goodyera repens*)

Силивряк (родопски силивряк) (*Haberlea rhodopensis*)

Сред животните пример за **реликти** от Западните и Средните Родопи са алпийския тритон и усойницата

Ж. Световно застрашени видове в Смоленска област

Блатен плаун – за неговото опазване е обявен поддържан резерват "Амзово".

Родопска горска майка (*Lathraea rhodopea*) – Това е паразитно растение по корените на дървесни видове. То е напълно без хлорофил и не фотосинтезира, което не му пречи да е забележително и красиво когато цъфти. Растението е бледо розово-лаилово на цвят. Както може да се предположи от наименованието му то се среща в гори. Има го в биосферния резерват "Червената стена", но и на други места в Родопите. (виж в Общата част тема Б.1.17)

Родопски силивряк (*Haberlea rhodopensis*)

Родопски крем (*Lilium rhodopaeum*) – за неговото опазване са обявени защитените местности **“Куцинско блато”** (с. Проглед) и **“Ливадите”** (с. Сивино).

Родопско лале (*Tulipa rhodopea*) - (виж в Общата част тема Б.1.17)

Черноморска ведрица (*Fritillaria pontica*)

Европейска блатна костенурка (*Emys orbicularis*)

Сухоземни костенурки – виж в Обща част тема Ж.1.

Белошипа ветрушка – до 1995 е имало места с гнездовища в района на Девин и Чаирските езера (**виж в Обща част тема Ж.2./ 9**)

Ливаден дърдавец – има район на гнездене на вида около Доспат и в района между Смолян и Девин (**виж в Обща част тема Ж.2./ 1**)

Царски орел – (**виж в Обща част тема Ж.2./ 6**)

Черен лешояд – среща се рядко като прелитащ при търсене на храна (**виж в Обща част тема Ж.2./ 5**)

Прилепи (**виж в Обща част тема Ж.4./ 1**)

Видра (**виж в Обща част тема Ж.4./ 2**)

Лалугер (**виж в Обща част тема Ж.4./ 4**) и др.